

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Sanakulova Iroda Abrorovna

Samarqand davlat universitetining

Kattaqo‘rg‘on filiali Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha) yo‘nalishi 2-kurs
talabasi

irodasanakulova06@gmail.com

+99877-404-47-22

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanish jarayoni, mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar chuqur tahlil qilinadi. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda mamlakat iqtisodiy tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Raqamli xizmatlar, elektron hukumat, onlayn to‘lov tizimlari, elektron tijorat va sun‘iy intellekt texnologiyalari kundalik iqtisodiy faoliyatda faol qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, yuqori tezlikdagi internet infratuzilmasining yetarli emasligi, kadrlar salohiyatining pastligi, axborot xavfsizligi va raqamli savodxonlikning yetishmasligi kabi muammolar mavjud. Maqolada ushbu muammolarning yechimlari, xususan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va raqamli iqtisodiyotning uzoq muddatli rivojlanish istiqbollari yoritiladi. Xulosa sifatida, raqamli transformatsiya orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish, inson kapitalini rivojlantirish va global raqobatbardoshlikni kuchaytirish zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, O‘zbekiston, raqamli transformatsiya, elektron xizmatlar, infratuzilma, raqamli savodxonlik, axborot xavfsizligi, innovatsiyalar, strategik rivojlanish, “Raqamli O‘zbekiston – 2030”.

Raqamli inqilob bizning hayotimiz va jamiyatlarimizni misli ko‘rilmagan darajada o‘zgartirib, 25 yil ichida ulkan imkoniyatlar bilan bir qatorda ayrim muammolarni keltirib chiqardi. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya kabi yetakchi mamlakatlar uchun ustuvor yo‘nalishlardan biridir. So‘nggi yillarda biznes va ijtimoiy soha faoliyatida rivojlanishning yangi to‘lqini raqamli texnologiyalarning yangi avlodi, ya’ni sun‘iy ong, robototexnika, simsiz aloqa texnologiyalari yordamida ro‘y bermoqda. Yangi

texnologiyalar Barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishga katta hissa qo'shishi mumkin, ammo biz kutilgan ijobiy natijalarni ololmasligimiz mumkin.

Raqamli iqtisodiyot – bu raqamli texnologiyalar asosida shakllanadigan iqtisodiy tizim bo'lib, unda axborot, sun'iy intellekt, internet xizmatlari va raqamli infratuzilma asosiy resurs sifatida ishtirok etadi. Jahon miqyosida yuz berayotgan to'rtinchi sanoat inqilobi, ya'ni raqamlashtirish jarayoni mamlakatlar iqtisodiy siyosatida tub o'zgarishlar kiritmoqda. O'zbekiston ham bu jarayondan chetda qolmay, so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot asoslarini rivojlantirish bo'yicha muhim islohotlarni amalga oshirmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy jug'rofiyasi Shimol va Janub o'rtasidagi an'anaviy farqni ko'rsatmaydi. Uni rivojlangan va izchil rivojlanayotgan - AQSh va Xitoy boshqarib kelmoqda. Masalan, ushbu ikki mamlakat blokchayn texnologiyalari bilan bog'liq barcha patentlarning 75 foizi, narsalar Interneti (internet of things -IoT)ga sarflanadigan xarajatlarning 50 foizi va umumfoydalanishdagi bulutli texnologiyalar dunyo bozorining 75 foizidan ortig'ini tashkil etadi. Va, eng ajablanarlisi, ular dunyodagi 70 ta eng yirik raqamli platformalar bozor kapitallashuv qiymatining 90 foizini tashkil etadi. Yevropaning ulushi 4 foiz, Afrika va Lotin Amerikasini esa atigi 1 foiz. Bu "super platforma"lar - Microsoft, undan keyin Apple, Amazon, Google, Facebook, Tencent, Alibaba umumiy bozor qiymatining uchdan ikki qismini tashkil qiladi. Shunday qilib, ko'plab raqamli texnologik ishlanmalarda dunyoning qolgan qismi, ayniqsa Afrika va Lotin Amerikasi AQSh va Xitoydan ancha orqada qolmoqda. Mavjud savdo friksiyalarining ayrimlari oxirgi texnologiyalar sohasida global miqyosda hukmronlik qilishga intilishni aks ettiradi. Raqamli iqtisodiyot qiymati, u bilan bog'liq qiymatlarni yaratish va egallashda ayrim qiyinchiliklarga duch kelish mumkin. Birinchidan, raqamli iqtisodiyotning umumqabul qilingan ta'rifi yo'q. Ikkinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlarda uning asosiy tarkibiy qismlari va o'lchamlari to'g'risida ishonchli statistika yo'q.[3]

Maqolada raqamli iqtisodiyotning O'zbekistonda shakllanishi, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari, shuningdek, raqamli transformatsiyaning istiqbollari chuqur tahlil qilinadi. O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotni samarali rivojlantirish uchun qanday resurslar zarur, qanday institutsional islohotlar talab etiladi, ayni damdagi holat qanchalik yetuk – bular maqolaning asosiy mavzularidir.

Raqamlashtirish jahon iqtisodiyotining o'sishiga olib keladi, masalan, nufuzli McKinsey Global Institute konsalting kompaniyasining hisob-kitoblariga ko'ra, eng yangi raqamli texnologiyalardan foydalanish 2025 yilga borib yalpi ichki mahsulot

(YalM) o'sishiga olib keladi. Butun dunyo bo'ylab. 3-6 trillion dollarni tashkil etadi Kompaniyaning hisob-kitoblariga ko'ra, 12 turdagi yuqori texnologiya (mobil Internet, ilg'or robototexnika, bulutli texnologiya, qayta tiklanadigan energiya, Internet of Things (IoT) ma'lumotlari) bu o'sishga hissa qo'shadi. Simsiz uzatish, harakatchanlik va sun'iy intellekt va boshqalar). Ayni paytda butun dunyo bo'ylab yirik kompaniyalar raqamlashtirish haqiqatidan xabardor va bulutli texnologiyalar va tarmoq infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha ko'rsatmalarga ega. Raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyotni shakllantirish iste'molchilar, davlat, umuman, jamiyat uchun katta imkoniyatlar ochib beradi.

Raqamli iqtisodiyot (inglizcha – Digital Economy) axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiy faoliyatda keng qo'llanilishi orqali shakllanadi. Bu iqtisodiy modelda quyidagi xususiyatlar muhim rol o'ynaydi:

- Raqamli xizmatlar va mahsulotlar ishlab chiqarish;
- Elektron savdo va elektron to'lov tizimlari;
- Sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan tizimlar;
- Ma'lumotlar bazasi va katta hajmdagi axborotni tahlil qilish (Big Data);
- Bulutli texnologiyalar, blokcheyn va Internet of Things (IoT);
- Uzoqdan turib ishlash, onlayn ta'lim va masofaviy xizmatlar.

Ushbu texnologiyalar yordamida iqtisodiy samaradorlik oshadi, xarajatlar kamayadi, inson kapitalining qadri yuksaladi va iste'molchilarga qulay sharoitlar yaratiladi. Shu sababli raqamli iqtisodiyot bugungi kunda barcha rivojlanayotgan davlatlar uchun strategik ustuvor yo'nalishga aylangan.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha 2019-yilda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategik dasturi qabul qilindi. Ushbu dastur quyidagi asosiy yo'nalishlarni qamrab oladi:

- Raqamli infratuzilmani rivojlantirish;
- Davlat xizmatlarini to'liq raqamlashtirish;
- Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish;
- Internet va IT xizmatlariga kirishni soddalashtirish;
- Axborot xavfsizligini ta'minlash;
- Raqamli savodxonlikni oshirish va IT-kadrlarni tayyorlash.[4]

2021-yildan boshlab soliq, bojxona, sog'liqni saqlash, ta'lim, bandlik kabi sohalarda elektron xizmatlar faol joriy etilmoqda. Elektron hukumat tizimi

(my.gov.uz), to'lov tizimlari (Click, Payme, Apelsin va boshqalar), elektron tijorat platformalari (uzum market, olx, asaxiy) keng ommalashgan.

Asosiy muammolar va to'siqlar

Shunga qaramay, raqamli iqtisodiyotning to'laqonli ishlashi uchun O'zbekistonda hali hal qilinishi lozim bo'lgan qator muammolar mavjud. Ularni quyidagi asosiy guruhlarga ajratish mumkin:

Texnik infratuzilma yetishmovchiligi

Yuqori tezlikdagi internet qamrovi barcha hududlarda bir xil emas, ayniqsa, qishloq joylarda raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyati cheklangan.

Internet narxlari va texnik jihozlar hali ham aholining ayrim qatlamlari uchun qimmat.

Kadrlar va raqamli savodxonlik muammosi

IT sohasida raqobatbardosh mutaxassislar yetishmaydi.

Ta'lim tizimi zamonaviy texnologiyalarga to'liq moslashmagan.

Aholining keng qatlami, ayniqsa, yoshi katta insonlar raqamli xizmatlardan foydalana olmaydi.

Huquqiy va institutsional muammolar

Raqamli iqtisodiyot bo'yicha qonunchilik bazasi hali to'liq shakllanmagan.

Axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, raqamli huquqlar kabi sohalarda huquqiy bo'shliqlar mavjud.

Davlat idoralari o'rtasida raqamli integratsiya past darajada.

Investitsiya va moliyalashtirish muammolari

Raqamli startaplarning va innovatsion loyihalarga sarmoya yetarli emas.

Xususiy sektor bilan hamkorlik sust rivojlangan.

Shunga qaramay, O'zbekiston raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo'lida katta salohiyatga ega. Istiqbolda quyidagi yo'nalishlar mamlakat raqamli rivojlanishida muhim o'rin tutadi:

Elektron hukumat xizmatlari kengaytirilishi bilan davlat xizmatlarining tezligi, shaffofligi va sifat darajasi oshadi. Bu korrupsiyaning kamayishiga, byurokratiyaning qisqarishiga olib keladi.

Onlayn ta'lim platformalari (Edumarket, Ziyonet, Coursera, Udemy) va tibbiy xizmatlarning raqamlashtirilishi aholi farovonligini oshiradi. Telemeditsina, raqamli tibbiy kartalar va masofaviy maslahatlar keng qo'llanilishi mumkin.

Internet savdosi, elektron to'lov tizimlari, ijtimoiy tarmoqlarda marketing (SMM) orqali tadbirkorlik faoliyatining yangi shakllari yuzaga kelmoqda. Elektron tijorat milliy iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi.

Yaqin yillarda O'zbekiston IT mahsulot va xizmatlar eksportini bir necha barobar oshirishni maqsad qilmoqda. IT-Park'lar (Toshkent, Andijon, Namangan, Farg'ona va boshqa shaharlarda) buning amaliy asosi bo'lib xizmat qilmoqda.

Davlat idoralari, biznes va bank tizimlarida katta hajmdagi axborotni tahlil qilish va sun'iy intellekt orqali qaror qabul qilish samaradorligi oshadi. Bu esa iqtisodiy boshqaruvga aniqlik va tezlik olib kiradi.[5]

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot – bu zamonaviy dunyoning ajralmas qismiga aylangan tizimdir. U nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki jamiyatning turmush darajasini ham yuqori bosqichga olib chiqadi. O'zbekiston bu sohada bir qancha ijobiy qadamlar tashladi va hozirda muhim strategik bosqichda turibdi.

Mavjud muammolarni hal qilish – ayniqsa, raqamli infratuzilmani kengaytirish, IT mutaxassislarni tayyorlash, qonunchilikni takomillashtirish va innovatsion investitsiyalarni jalb etish – mamlakatning raqamli kelajagini belgilab beradi. Istiqbolda O'zbekistonning raqamli iqtisodiyotni muvaffaqiyatli rivojlantirishi xalqaro raqobatbardoshligini oshirib, milliy iqtisodiyotning zamonaviy modelga o'tishiga asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 6 oktyabrdagi PF-6079 sonli Farmoni
2. Jo'rayev T., Iqtisodiyot nazariyasi. . Darslik..-T.: «Fan va texnologiya» nashr, 2018. - 512 bet.

3. Ayupov R.H., Raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratda yangi texnologiyalar. O'quv qo'llanma. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2020, 554 bet.

4. Porsaev G'.M., Safarov B.Sh., Usmanova D.Q.. Raqamli iqtisodiyot asoslari. Darslik -T.: «Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi», 2020. 372 b

5. Ayupov R.H., Boltaboeva G.R.. Raqamli iqtisodiyot asoslari. Darslik. T.: TM1, 2020, 575 bet.

6. Бойко, И.П. Экономика предприятия в цифровую эпоху / И.П. Бойко, М.А. Евневич, А.В. Кольшкин // Российское предпринимательство. Том 18, - 2017. - №7. - С. 1127-1130

